

Sabâ-bûselik
makamı
seyir
örneği

li, dik-hisarda hüzzamlı kalışlarla segâh-takî çeşnisiz asma kararlardır. Başka bir makama benzeyebileceği endişesiyle tiz taraftaki kalışlarda fazla ısrar edilmemelidir. Bu durumda ayrıca sabânın karar perdesi olan düğâh da bir asma karar perdesine dönüşmüştür. Çünkü makam sabâ ile değil bûselik makamına geçilerek karar edecektir. Dolayısıyla asma kararlara ek olarak düğâhta da sabâ çeşnili kalış yapılacaktır.

Sabâdan farklı olarak bir de bûselik dizisine sahip olan sabâ-bûselik makamına bûselik dizisinin de bazı asma kararları eklenecektir. Bunlardan en önemlisi çârgâh-takî çârgâhlı asma karardır. Bunun için bûseliğin yeden perdesi olan nîm-zirgüle atılıp rast perdesi kazanılacak ve tabii olarak bakiye bemollü re, hicaz perdesi yerine de nevâ perdesi kullanılacak, bu suretle çârgâh perdesinde asma karar yapıldığında bu karar çârgâhlı olacaktır. Rast perdesinde de çârgâhlı bir kalış yapılabilir. Büyükle formdaki eserlerde ise bûselik makamının diğer özellikleri de gösterilebilir (bk. BÜSELİK).

Nota yazımında sabâ bûselik makamının donanımı da sabâ gibi olup si için koma, re için bakiye bemollü yazılır, gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Makam zaten geniş bir seyir alanına sahip ve çok çeşnili olduğu için ayrıca genişletilmemiştir. Makamın yeden perdesi sabâdan farklı olarak nîm-zirgüle (bakiye diyezli sol) perdesidir. Çünkü makam bûselikle karar edecektir. Makamın dizisini meydana getiren sesler: Sabâ dizisi: Düğâh, segâh, çârgâh, hicaz, nîm-hisar, acem, gerdâniye, şehnaz veya dik-şehnaz, tiz segâh ve tiz çârgâh. Bûselik dizisi: Düğâh, bûselik, çârgâh, nevâ, hüseyinî, acem, gerdâniye ve muhayyer.

Sabâ-bûselik makamının seyrine sabâ makamı ile durak veya güçlü civarından başlanır. Sabâ makamının özellikleri gös-

terilerek ve gerekli asma kararlar yapılarak dolaşıldıktan sonra sabâ gibi çârgâh perdesinde zirgüleli hicaz çeşnisiyle yarım karar yapılır. Yine karışık gezinilip düğâh perdesinde sabâ makamı sona erdirilir. Buradan bûselik dizi veya beşlisine geçilerek bu dizi veya beşlide de gezinildikten sonra nihayet bûselik dizi veya beşlisiyle düğâh perdesinde nîm-zirgüle yeden perdesi de kullanılarak tam karar yapılır (diğer özellikler için bk. SABÂ).

Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin zencir usulünde, "O nahl-i bağ-ı devlet aman aman geliyor", ağır çenber usulünde, "Yâr ile âteş-mekân olsam da gülşendir bana" mısralarıyla başlayan besteleriyle, "Reng-i ruh-i dildârı tebâh eyledi bülbül" mısraıyla başlayan ağır semâisi ve, "Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım" mısraıyla başlayan yürük semâisi; Enderunlu Hâfız Hüsnü Efendi'nin düyek usulünde, "Düş-tü gönülüm sen gibi bir zâlîme" mısraıyla başlayan şarkısı ve Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin ikinci selâmdan sonra kendi bestelediği nevâ âyiniyle devam eden Mevlî âyini bu makamın örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâşim Bey, *Musikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 34; Suphî Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 206-208; IV, 262; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 269; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûl-leri Kudüm Velvelleri*, İstanbul 2006, s. 412.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

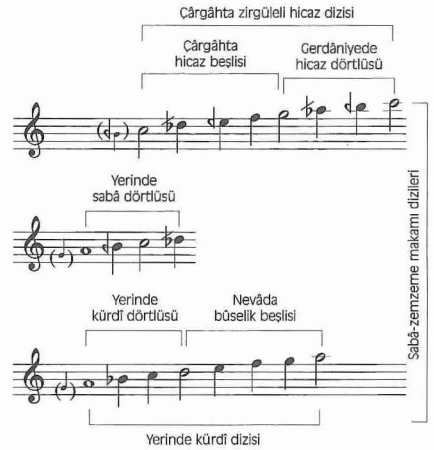
SABÂ-ZEMZEME

(صبا زمزمه)

«Türk musikisinde bir birleşik makam.»

Türk musikisi makamları arasında "bûselikliler" ve "kürdîliler" genel adı altında düğâh perdesinde karar eden iki grup makam vardır. Bunlardan bûselikliler grubun-

da, bir makamın sonuna yani karar kısmına yerindeki bûselik makamı dizisi veya beşlisi (hatta dördüüsü) eklenmek suretiyle karar ettirilir. Kürdîliler grubunda ise yine bir makamın sonuna bu defa yerindeki kürdî dizi veya beşlisi (hatta dördüüsü) eklenerek karar verilir. Bu makamlar asıl makama bağlıdır; sadece kararları asıl makamdan farklı, yani bûseliklilerde bûselikle, kürdîlilerde kürdî ile karar ederler. Bunlar asıl makamın adının sonuna bûseliklilerde "bûselik", kürdîlilerde "kürdî" adı eklenerek adlandırılır: Hisar-bûselik, nevâ-bûselik, sabâ-bûselik, acem-kürdî, muhayyer-kürdî, nevâ-kürdî gibi. Sabâ-zemzeme makamı da sonuna kürdî eklenen makam grubundan olup düğâh perdesinde karar eder. Bu makamın diğer adı sabâ-kürdîdir. Abdülbâkî Nâsir Dede'nin terkipler arasında "zemzeme" adıyla zikrettiği bu makam sabâ makamı gibi çıkıcı veya çıkıcı-inici seyir özelliğine sahip olup dizisi sabâ makamı dizilerine yerinde kürdî dizisi, beşlisinin (hatta dördü ve üçlüsü) eklenmesinden meydana gelmiştir.

Sabâ-zemzeme makamının güçlüsü de sabâ makamı gibi çârgâh perdesidir ve bu perdede zirgüleli hicaz çeşnisiyle makamın yarım kararı yapılır. Makamın asma kararları sabânın asma kararlarıdır. Bunlar (fazla ısrar etmemek kaydıyla) gerdâniyede hicazlı, acemde nikrizli, dik-hisarda hüzzamlı asma kararlarla segâhtakî çeşnisiz asma kararlarıdır. Ancak sabâ-zemzeme makamında sabânın durak perdesi de bir asma karar perdesine dönüşmüştür. Çünkü makam kürdî ile tam karar edecektir. Dolayısıyla düğâh perdesinde de sabâ çeşnili asma karar yapılır. Bunların dışında kürdî perdesinde çeşnisiz ve rast perdesinde bûselik çeşnili asma kararlar da ya-

Sabâ-zemzeme
makamı
seyrî
örneği

pilabilir. Nota yazımında sabâ-zemzeme makamının donanımı da sabâ gibidir; donanımına si için koma, re için bakıye bemo-lû konulur ve gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Makamın dizisini meydana getiren sesler şunlardır: Sabâ dizisi düğâh, segâh, çârgâh, hicaz, dik-hisar, acem, şeh-naz veya dik-şehnaz, tiz segâh ve tiz çârgâh; kürdî dizisi düğâh, kürdî, çârgâh, ne-vâ, hüseyî, acem, gerdâniye ve muhayyer. Yapısı gereği zaten geniş bir seyrî alanına ve çok çeşniye sahip olduğu için ayrıca genişlemeyen sabâ-zemzeme makamının yeden perdesi de rasttır (sol).

Sabâ-zemzeme makamının seyrine sabâ makamı ile ve çıkıcı yahut çıkıcı - inici olarak durak veya güçlü civarından başlanır. Sabâ makamında, özellikleri ve asma kararları belirtilerek dolaşılıp güçlü çârgâh perdesinde zirgüleli hicaz çeşnişile yarım karar yapılır. Yine bu makamda karışık gezinilerek düğâh perdesinde sabâ makamı sona erdirilir. Buradan kürdî dizisi veya daha çok beşlisine (hatta dördlüsü ve üç-lüsü) geçilip bu dizi ve çeşni gösterildikten sonra düğâh perdesinde kürdî çeşnili tam karar yapılır (diğer özellikler için bk. SABÂ).

Küçük Mehmed Ağa'nın remel usulünde, "Ebrûlerine vesme rûhuna gamze mi çekmiş?" mısraıyla başlayan bestesiyle, "Yetiş ki ey dil-i şûrîde cânâ can katalım" mısraıyla başlayan ağır semâisi; Hacı Sâdullah Ağa'nın, "Gel mâh-ı cihânım gidelim gülşene biz de" mısraıyla başlayan yürük semâisi; Sermüezzin Rifat Bey'in curcuna usulünde, "Hayâl-i yâre değme girye dur-sun" ve Hacı Ârif Bey'in düyek usulünde, "Kabûl eyle sanadır arz-ı hâlim" mısralarıyla başlayan şarkıları; Zekâî Dede'nin âyin-i şerifi, Muallim İsmâil Hakkı Bey'in evsat usulünde, "Merhabâ ey mâh-ı mübârek merhabâ" mısraıyla başlayan ramazan ilâ-hisiyle İzzettin Hümâyî Elçioğlu'nun mü-semmen usulünde, "Ey habîb-i muhterem

lutfet şefâat kıl bize" mısraıyla başlayan ilâhisi bu makamın en güzel örneklerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 56-57; Hâşim Bey, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 36; Tanbûrî Cemil Bey, *Rehber-i Mûsikî*, İstanbul 1321, s. 97; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 225-227; IV, 263-264; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Mûsikisi Nazariyatı Dersleri* (nşr. Onur Akdoğu), Ankara 1991, s. 264-265, 291-293; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 412.

İSMÂİL HAKKI ÖZKAN

SABAH SALÂSİ

Dinî mûsikide
salâ formunun bir çeşidi.

Hz. Muhammed'e Allah'tan rahmet dilemek, onun şefaatinin istemek ve ona duyulan sevgiyi ifade etmek maksadıyla yazılmış salâlardan biri olup diğer salâlar gibi Arapça'dır. Dinî mûsikinin cami mûsikisi formları arasında yer alan sabah salâsı sa-

bah ezanından önce dilkeş-hâverân makamında ve tesbit edilmiş bestesi esas alınarak okunurdu. Üç bölümden oluşan sabah salâsının metni şöyledir:

1. es-Salâtü ve's-selâmü aleyk
2. yâ seyyidenâ yâ Resûlallah
yâ seyyidenâ yâ habîbellah
yâ seyyidenâ yâ nebiyyallah
yâ seyyidenâ yâ hayrehalkıllah
yâ seyyidenâ yâ nûreârşillâh
3. Allah Allah Allah mevlâ hû.

Minarelerde sabah salâsı okunurken Hz. Peygamber'in sıfatlarını ifade eden ikinci bölümün her bir bendinin icrasından sonra birinci bölüme dönülür ve en sonunda üçüncü bölüm okunarak salâ bitirilir. Bekir Sırtkı Sezgin sabah salâsının bir diğer icrasından bahsetmektedir. Bu okuyuş şekli, ikinci bölümün her bir bendinden sonra üçüncü bendin de okunup her defasında başa dönmek suretiyle icra edilir.

Kim tarafından ne zaman tertip edildiği kesin olarak bilinmeyen sabah salâsının durak evferi usulüyle ölçülmüş notasını güftesiyle birlikte *Nazarî-Amelî Türk Musikisi* ile *Türk Musikisi Klâsiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak* adlı eserlerinde neşreden Suphi Ezgi eserin bestekârı olarak Hatîb Zâkirî Hasan Efendi'yi kaydedir. Halil Can gibi bazı mûsikişinaslar ise bu eserin Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi tarafından bestelendiğini belirtir.

Sabah salâsı genellikle iki müezzin tarafından karşılıklı olarak, bazan da ikiden fazla müezzinin iştirakiyle okunur. Bu durumda müezzinler arasında ses cinsi ve nefes miktarıyla ağız birliği önem taşır. Ancak salânın okunuşunda katı bir usulün uygulanmasından ziyade bestenin ana mû-

Sabah
salâsı